

Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/
Journal of Travel and Hospitality Business
Cilt/Vol:19(2),Yıl/ Year:.,2022 ss/pp,162-177
Gönderim Tarihi/ Received: 07.11.2021
Kabul Tarihi /Accepted:13.04.2022
DOI: 10.24010/soid.1020298

Araştırma Makalesi/ Research Article

Covid-19 Salgınının Konaklama ve Yiyecek-İçecek İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisinin Ölçek Temelinde Analizi

Scale-Based Analysis of the Impact of the Covid-19 Outbreak on the Financial Performance of Lodging and Food- Beverage Companies

Prof.Dr. Erdinç KARADENİZ
Mersin Üniversitesi
Turizm Fakültesi,
Mersin, Türkiye
E-posta: ekaradeniz@mersin.edu.tr

Prof.Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi,
Niğde,Türkiye
E-posta: oiskenderoglu@ohu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi İlter HELVACI
Mersin Üniversitesi
Silifke Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu,
Mersin, Türkiye
E-posta: ilterhelvaci@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 salgınının Türkiye'deki konaklama ve yiyecek-çecek işletmelerinin finansal performansı üzerindeki etkisini ölçek temelinde analiz etmektir. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayımlanan 2019 ve 2020 yıllarına ait konaklama ile yiyecek-çecek hizmetleri sektör bilançoları üzerinde oran analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda likidite açısından Covid-19 salgınının başlamasıyla işletmelerin performansının ölçek bazında önemli değişkenlik göstermediği belirlenmiştir. Finansal yapı oranları açısından Covid-19 salgınının başlamasından sonra işletmelerde daha fazla uzun vadeli yabancı kaynak kullandığı belirlenmiştir. Faaliyet ve karlılık oranları açısından ise Covid-19 salgınının başlamasıyla konaklama ile yiyecek-çecek işletmelerinin ölçek büyüklükleri fark etmeksizin tamamında performansın önemli düzeyde düştüğü saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Salgını, Finansal Performans, Oran Analizi, Konaklama İşletmeleri, Yiyecek-İçecek İşletmeleri

Abstract

The purpose of this research is to analyze the impact of the Covid-19 outbreak on the financial performance of lodging and food-beverage companies on a scale basis in Turkey. For this purpose, ratio analysis was carried out on the lodging and food-beverage services company accounts for the years 2019 and 2020 published by the Central Bank of the Republic of Turkey. As a result of the analysis, it was determined that the performance of the enterprises did not show significant variability on the basis of scale with the onset of the Covid-19 outbreak in terms of liquidity. In terms of financial structure ratios, it was determined that companies used more long-term debt after the onset of the Covid-19 outbreak. In terms of activity and profitability ratios, it was determined that the performance of lodging and food-beverage companies decreased significantly after the onset of the Covid-19 outbreak, regardless of their size.

Key Words: Covid-19 Outbreak, Financial Performance, Ratio Analysis, Lodging Companies, Food-Beverage Companies

Extended Summary

Purpose

In this research, the effect of the Covid-19 outbreaks on the financial performance of lodging and food and beverage companies, which are the two main actors of the tourism sector, has been tried to be examined on the basis of scale. In this context, ratio analysis was carried out on the consolidated financial statements of micro, small, medium and large-scale enterprises for the years 2019 and 2020 presented in the Lodging Services Industry and Food and Beverage Services Sector Company Accounts published by the Central Bank of the Republic of Turkey, which explains the widest financial data in the context of reflecting the Turkish tourism sector. The results obtained were compared on the basis of scale and in the context of 2019, which was taken as the period before the Covid-19 outbreak, and 2020, which was taken as the period after the onset of the Covid-19 outbreak.

Background

The Covid-19 virus, which was first seen in Wuhan, Hubei Province of the People's Republic of China, at the end of 2019, started to spread rapidly globally and was declared a global epidemic (pandemic) by the World Health Organization on March 11, 2020. Especially since the second quarter of 2020, the Covid-19 epidemic has continued to spread rapidly. In this process, local and global governments first tried to slow the spread of the epidemic by applying partial and full closure and travel restrictions.

One of the sectors that the Covid-19 epidemic has suffered the most globally is the tourism sector. In particular, the closure of borders, travel restrictions and closure practices have adversely affected the transportation, food and beverage, accommodation and entertainment sub-sectors. While the number of people participating in tourism activities in the world was 1.5 billion in 2019, this figure decreased to 381 million people in 2020 and there was a 74% decrease in the number of tourists. While there was a loss of 1.3 trillion dollars in tourism revenues, the employment level of 120 million people was directly at risk. With these losses, world tourism has regressed to the figures of 30 years ago and it has been stated that it will take 2025 to reach the figures of 2019 (UNWTO, 2021). The Turkish tourism sector was also adversely affected by the epidemic. While 51,747,199 tourists came to Turkey in 2019, the number of tourists in 2020, the first year of the epidemic, decreased to 15,971,201 and there was a 69% contraction. While the tourism income obtained in 2019 was 54.5 billion dollars, the tourism income in 2020 decreased to 12 billion dollars and there was a decrease of 78%. It is thought that the said contraction also negatively affected the lodging, food and beverage, transportation and entertainment companies in the Turkish tourism sector.

Method

In line with the aims to be achieved in the research, the I-55 coded Lodging Services sub-sector and I-56 coded Food and Beverage Service Activities sub-sector created by the CBRT according to the economic activity classification NACE Rev.2 updated by the European Union Statistics Office (EUROSTAT). Financial data obtained from the consolidated balance sheets and income statements of micro, small, medium and large enterprises for the years 2019 and 2020 were used. Considering the difficulty in obtaining financial data from lodging and food and beverage companies, it can be said

that the most comprehensive financial data set for both sectors in Turkey is presented by CBRT company accounts.

In the research, ratio analysis was carried out on the balance sheets and income statements of the companies in the lodging services sub-sector and the food and beverage services sub-sector for the years 2019 and 2020, which were consolidated based on scale. Within the scope of the ratio analysis, 2019 was taken as the period before the Covid-19 epidemic, whereas 2020 was the period when the Covid-19 epidemic began, and the liquidity, financial structure, activity and profitability ratios were calculated over the company accounts of the sub-sectors of both years. By comparing the calculated rates on the basis of scale and in terms of 2019-2020, the effect of the epidemic on the financial performance of companies in both sub-sectors was tried to be evaluated.

Findings

As a result of the analysis, it was seen that the liquidity performance was weak in both lodging and food and beverage companies, and in 2020, when the epidemic started, the short-term debt solvency of the companies in both sub-sectors did not make a significant change, either positively or negatively.

In terms of financial structure ratios, it has been determined that the use of debt in both lodging and food and beverage companies is quite high and, in this context, the level of financial risk is also extremely high. With the onset of the epidemic, it has been determined that there is an increase in long-term debt in general in both lodging and food and beverage companies.

In terms of activity rates, it was determined that the Covid-19 epidemic had a negative impact on all companies in both sub-sectors, and the performance of inventories, accounts receivables and asset management decreased significantly.

In terms of profitability ratios, it was determined that the performance in both lodging and food and beverage companies was not in a very good condition before the epidemic, and in 2020, the first year when the epidemic was felt, the profitability performance got worse, and the loss occurred.

Results

As a result of the research, it was seen that the liquidity performance was weak in both lodging and food and beverage companies, and in 2020, when the epidemic started, the short-term debt solvency of the companies in both sub-sectors did not make a significant change, either positively or negatively. In this context, companies in both sub-sectors can be advised to pay attention to the current asset composition and to realize the most appropriate cash, marketable securities, inventories and receivable investments in line with risk and return expectations. On the other hand, it is thought that reducing the use of short-term liabilities in financing current asset investments will reduce the liquidity risk. Despite the possibility of new health, economic and political crises in the future, it is thought that it will be beneficial for businesses to stay in cash and strengthen their cash levels in foreign currency.

In terms of financial structure ratios, it has been determined that the use of debt in both lodging and food and beverage companies is quite high and, in this context, the level of financial risk is also extremely high. It can be said that taking advantage of

financial leverage is a useful strategy in terms of increasing the return on equity if sales are stable. However, in a sector such as the tourism sector where risk and uncertainty are high and demand is extremely flexible, it is extremely important that the use of debt be more balanced. When the maturity structure of the use of debt is examined, it is seen that short-term liabilities are used mostly in long-term food and beverage companies in lodging companies. It is thought that this situation arises from the asset structure and the fact that lodging companies can find long-term debt more easily by providing their asset sizes as collateral. With the onset of the epidemic, it has been determined that there is an increase in long-term debt in general in both lodging and food and beverage companies. It is thought that this situation is caused by the postponement of short-term liabilities of these companies, whose sales have come to a standstill, especially during the epidemic process. The banking regulation and supervision agency's extension of the follow-up period for bank loan debts that are due but not paid until the end of September 2021 is also thought to have contributed to this result. However, it is thought that companies may face difficulties in loan repayments, especially due to the increase in exchange rate risk and inflation, along with the epidemic.

In terms of activity ratios, it was determined that the Covid-19 epidemic had a negative impact on all companies in both sub-sectors, and the performance of inventories, accounts receivables and asset management decreased significantly. It is thought that this situation stems from the fact that, with the spread of the epidemic, businesses cannot convert their inventories into sales due to the cessation or decrease in their sales, they have difficulties in collecting their existing receivables due to the economic contraction, and they generally make additional sales on credit. In this context, it is considered important that an effective inventories and receivables management is carried out by taking into account the fluctuations in demand and the increases in prices in terms of both the amount of funds tied up and the financing of this amount of funds tied up.

In terms of profitability ratios, it was determined that the performance in both lodging and food and beverage companies was not in a very good condition before the epidemic, and in 2020, the first year when the epidemic was felt, the profitability performance got worse and the loss occurred. It is thought that this is due to the fact that sales revenue is lower than costs and expenses, and that there are problems in the effective use of assets. In this respect, it can be recommended that enterprises reduce their variable expenses (such as personnel, energy, raw materials) in the production process as much as possible, and not add an additional fixed expense to their fixed expenses (especially financial expenses). In this respect, selling or disposing of inert assets by reducing the asset size can provide significant benefits. In this process, liquidity, currency and interest risks, which are measurable risks, must be taken into account. It is also thought that it will be important to be proactive in risk management and to establish risk management and early detection of risk committees within business bodies.

1. Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei Eyaletinin Vuhan kentinde ilk kez 2019 yılının sonunda görülen Covid-19 virüsü hızlı bir şekilde küresel olarak yayılmaya başlamış ve 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın (pandemi) olarak ilan edilmiştir. Özellikle 2020 yılının ikinci çeyreğinden itibaren Covid-19 salgını hızla yayılımını sürdürmüştür. Bu süreçte yerel ve küresel çapta ilk olarak ülke yönetimleri

kısmi ve tam kapanma ile seyahat kısıtlamaları uygulayarak salgının yayılım hızını yavaşlatmaya çalışmışlardır.

Salgın sürecinde alınan tedbirler doğrultusunda küresel ölçekte ekonomik ve sosyal yaşam son derece olumsuz etkilenmiştir. Salgının ilk yılı olan 2020'de dünyadaki ekonomik ve ticari faaliyetler durma noktasına gelmiş ve küresel ölçekte yaşanan arz ve talep daralması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkilemiştir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü verilerine göre, küresel ekonomi 2020'de %3,4 küçülürken, Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre küresel ticaret 2020 yılında %13-%32 arasında daralmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre ise salgın nedeniyle küresel çalışma saatlerinde yaşanan %8,8'lik azalma 255 milyon kişilik iş kaybına neden olmuştur (Zengin ve Gönültaş, 2021).

Covid-19 salgınının küresel olarak en fazla zarar verdiği sektörlerden birisi de turizm sektörüdür. Özellikle sınırların kapanması, seyahat kısıtlamaları ve kapanma uygulamaları ulaştırma, yiyecek-içecek, konaklama ve eğlence alt sektörlerini son derece olumsuz etkilemiştir. 2019 yılında dünyada turizm faaliyetine katılan kişi sayısı 1,5 milyar seviyesindeyken bu rakam 2020 yılında 381 milyon kişiye düşmüş ve turist sayısında %74'lük bir azalma yaşanmıştır. Turizm gelirlerinde ise 1,3 trilyon dolarlık bir kayıp yaşanırken doğrudan 120 milyon kişilik istihdam düzeyi risk altına girmiştir. Bu kayıplarla dünya turizmi 30 yıl önceki rakamlara gerilemiş ve 2019 yılı rakamlarına ulaşmanın 2025 yılını bulacağı ifade edilmiştir (UNWTO, 2021). Türk turizm sektörü de salgından son derece olumsuz etkilenmiştir. 2019 yılında Türkiye'ye 51.747.199 turist gelmişken, salgının ilk yılı olan 2020 yılında gelen turist sayısı 15.971.201'e düşerek %69'luk bir daralma gerçekleşmiştir. 2019 yılında elde edilen turizm geliri 54,5 milyar dolar seviyesindeyken 2020 yılındaki turizm geliri 12 milyar dolar seviyesine gerilemiş ve %78'lik bir düşüş yaşanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). Söz konusu yaşanan daralmanın Türk turizm sektöründeki konaklama, yiyecek-içecek, ulaştırma ve eğlence işletmelerini de olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Bu araştırmada Covid-19 salgınının turizm sektörünün iki temel aktörü konumundaki konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinin finansal performansı üzerindeki etkisi ölçek temelinde incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Türk turizm sektörünü yansıtmaları bağlamında en geniş finansal verileri açıklayan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayımlanan Konaklama Hizmetleri Sektörü ile Yiyecek-İçecek Hizmetleri Sektör Bilançolarında sunulan mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin 2019 ve 2020 yıllarına ait konsolide finansal tabloları üzerinde oran analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar Covid-19 salgını öncesi dönem olarak alınan 2019 yılı ile Covid-19 salgınının başlamasından sonraki dönem olarak alınan 2020 yılı bağlamında ve ölçek temelinde karşılaştırılmıştır. Araştırma, belirlenen amaçlar doğrultusunda dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde Covid-19 salgınının turizm işletmelerine etkisine yönelik literatür taramasının sonuçları tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmacının veri kaynakları ve analiz yöntemi açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde analiz sonucunda elde edilen bulgular sunulmaktadır. Beşinci bölümde ise araştırmacının genel sonuçları tartışılmakta ve hem sektöre hem de gelecek araştırmalar için öneriler geliştirilmeye çalışılmaktadır.

2. Literatür

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde Covid-19 salgınının genel olarak turizm sektörüne ve turizm işletmelerine olan etkilerine yönelik olarak araştırmaların gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Buna karşın Covid-19 salgınının konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinin finansal performansı üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik

araştırmaların daha kısıtlı olduğu belirlenmiştir. Tablo 1’de Covid-19 salgınının turizm sektörüne ve turizm işletmelerine olan etkisini belirlemeye yönelik literatür özeti sunulmaktadır.

Tablo 1: Covid 19 Salgınının Turizm Sektörüne ve Turizm İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisine Yönelik Literatür Özeti

Yazarlar ve Yıl	Araştırma Amacı	Yöntem	Sonuç
Bahar ve İlal (2020)	Covid-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkilerini ortaya koymak.	Doküman analizi ve literatür incelemesi.	Araştırma sonucunda salgının yol açacağı talep daralmasının sektörde istihdam ve gelir kayıplarına yol açacağı vurgulanmıştır.
Karadeniz vd. (2020)	Türk otel yöneticilerinin Covid-19 salgınının turizm sektörü ve otel işletmeleri üzerindeki etkilerine ilişkin beklentilerini saptamak.	103 otel yöneticiden toplanan anket üzerinde içerik analizi.	Araştırmada salgının turizm sektörü üzerindeki en büyük etkilerinin yüksek gelir ve istihdam kaybı olacağı saptanmıştır.
Acar (2020)	Covid-19 salgınının turizm faaliyetleri üzerindeki olası etkilerini tespit etmek.	Doküman analizi ve literatür incelemesi.	Araştırma sonucunda salgının ülke ekonomilerinde ve turizm sektöründe uzun süreli sorunlar yaratacağı vurgulanmıştır.
Kıvılcım (2020)	Covid-19 salgını sonrası turizm sektöründe yaratacağı muhtemel değişim ve yenilikleri tahmin etmek.	Doküman analizi ve literatür incelemesi.	Araştırma sonucunda turizm sektöründe temassız dijital işlemler, sosyal mesafeli turlar ve izole tatillerin önem kazanacağı ifade edilmiştir.
Demir, Günaydın ve Demir (2020)	Covid-19 salgınının Türk turizm sektörü üzerindeki gelişimini ve etkisini değerlendirmek.	Betimsel analiz.	Araştırma sonucunda salgın öncesi, salgın süreci ve sonrasına ilişkin değerlendirmeler yapılarak ulaşılan bulgular yorumlanmıştır.
Çakır ve Barakazı (2020)	Covid-19 sürecinin dünyada turizm sektörü üzerindeki etkisini ve alınan önlemleri ortaya koymak.	Doküman analizi ve literatür incelemesi.	Araştırma sonucunda dünyada turizm faaliyetlerinin ciddi oranda azaldığı, ülkelerin vergisel, finansal, danışmanlık ve destekleyici paketlerle turizm sektörünü destekledikleri ifade edilmiştir.
Kılıç (2020)	Covid-19 salgınının Borsa İstanbul (BIST) sektör getirileri üzerindeki etkisini incelemek.	Olay incelemesi	Araştırma sonucunda en yüksek negatif getirilerin turizm ve tekstil sektörlerinde gerçekteştiği saptanmıştır.
Napierala, Napierala ve Burski (2020)	Covid-19 vaka ve ölüm sayılarının Polonya’nın dokuz büyük kentsel otel pazarındaki otellerin performansları üzerindeki kısa vadeli etkilerini incelemek.	Panel veri analizi.	Araştırma sonucunda Covid-19 vaka ve ölüm sayılarının otel işletmelerinin doluluk ve satılabilir odabaşına gelirlerini olumsuz etkilediği saptanmıştır.
Chen vd. (2020)	Covid-19 salgını sürecinde hükümet kısıtlamalarının Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (ABD) turizm şirketlerinin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemek.	Olay çalışması ve panel veri analizi.	Araştırma sonucunda hükümet kısıtlamalarının ABD’deki turizm şirketlerinin hisse senedi getirilerini olumsuz etkilediği saptanmıştır. Ayrıca daha küçük boyutlu, daha az duran varlığa ve daha yüksek nakit rezervlerine sahip turizm şirketlerinin hisse senedi fiyatları, Covid-19 ile ilgili hükümet kısıtlamalarına karşı daha dayanıklı olduğu belirlenmiştir.
Rababah vd. (2020)	Covid-19 salgınının Çin’deki borsaya kote otel işletmelerinin karlılığına etkisini incelemek.	Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi.	Araştırma sonucunda salgının otel işletmelerinin aktif ve öz sermaye karlılıklarını olumsuz etkilediği saptanmıştır.

Tablo 1'in devamı

Sheel (2020)	Covid-19 salgınının Amerikan otelcilik sektörüne etkisini incelemek.	Doküman incelemesi	Araştırma sonucunda salgının Amerikan otelcilik sektöründeki işletmelerin doluluk oranlarını, gelirlerini, oda fiyatlarını ve oda başına elde edilen geliri düşürdüğü ve bu durumun otellerin hisse senedi değerini ortalama %9,8 azalttığı saptanmıştır.
Özcan (2021)	Covid-19 salgınının BİST ulaştırma ve turizm sektörlerindeki işletmelerin finansal etkinlikleri üzerindeki etkisini incelemek.	Veri Zarflama Analizi	Araştırma sonucunda veri zarflama analizi açısından Covid-19 salgınının işletme performanslarına olumsuz etkisi saptanamamış, buna karşın işletmelerin Tobin Q oranlarının olumsuz etkilendiği belirlenmiştir.
Kutay ve Tektüfekçi (2021)	Covid-19 salgınının BİST Turizm Endeksinde yer alan turizm işletmelerinin finansal performansına yansımalarını incelemek.	İçerik ve oran analizi.	Araştırma sonucunda Covid-19 salgın sürecinin BİST Turizm Endeksi işletmelerini önemli düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.
Özdemir ve Akçakanat (2021)	Covid-19 salgınının BİST turizm ve ulaştırma şirketlerinin finansal performansına etkisini incelemek.	Oran analizi ve farklılık testleri.	Araştırma sonucunda satışlardaki değişim, faaliyet kâr marjı, öz sermaye kârlılığı ve net kâr marjında salgın öncesi döneme göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.
Çalış, Küçükgergerli ve Sarıdoğan (2021)	Covid-19 salgınının havacılık sektörü ve Türk Hava Yolları şirketinin finansal performansına etkilerini incelemek.	Doküman incelemesi ve oran analizi	Araştırma sonucunda Covid-19 salgınının dünyada ve Türkiye'de ki havacılık sektörü ile Türk Hava Yolları şirketinin finansal performansını önemli düzeyde olumsuz etkilediği saptanmıştır.
Canlı ve Özdemir (2021)	Covid-19 salgınının BİST 100 endeksindeki havayolu işletmelerinin performansına etkisini incelemek.	Doküman incelemesi, içerik ve oran analizi.	Araştırma sonucunda Covid-19 salgınının Türkiye havayolu taşımacılığı üzerinde özellikle 2020 yılının ikinci ve üçüncü çeyrek dönemlerinde olumsuz etkilere yol açtığı saptanmıştır.
García-Gómez, vd. (2021)	Covid-19 salgınının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki otel işletmelerinin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemek.	Olay çalışması	Araştırma sonucunda Covid-19 salgınının ABD otel işletmelerinin hisse senedi getirilerini kısa dönemde daha önceki salgınlara göre çok daha olumsuz etkilediği saptanmıştır.
Song, Yeon ve Lee (2021)	ABD'deki restoran endüstrisinde pandemi öncesi şirket özellikleri ile Covid-19'a hisse senedi fiyatı tepkileri arasındaki ilişkiyi incelemek.	Genelleştirilmiş tahmin eşitlik yöntemi.	Araştırma sonucunda daha fazla aktif büyüklüğüne, daha fazla borç düzeyine, nakit akışına sahip buna karşın daha az aktif karlılığına sahip restoranların hisse senedi fiyatlarının salgın sürecinde daha dirençli oldukları saptanmıştır.

Covid-19 salgınının turizm sektörüne veya turizm işletmelerine etkisine yönelik literatür incelendiğinde genellikle konuyla ilgili yayınlanmış istatistikî veriler, raporlar ve haberler üzerinde doküman analizi veya işletme yöneticileriyle görüşme yapılarak birtakım sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Salgının turizm işletmelerinin finansal performansına etkisine yönelik araştırmalar incelendiğinde ulusal literatürde Covid-19 salgın sürecinin otel ve yiyecek içecek işletmelerinin hisse senedi getiri ve fiyat performansına etkisinin incelendiği yine otel, havayolu ve yiyecek-içecek işletmelerinin

operasyonel ve finansal performansına olan etkilerinin saptanmaya çalışıldığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlar salgının turizm şirketlerinin operasyonel ve finansal performansına olumsuz etki yaptığı yönündedir. Genel olarak araştırmalar borsada işlem gören turizm şirketleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Buna karşın borsada işlem görmeyen konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinin ölçek bazında Covid-19 salgınından finansal açıdan etkilenme düzeyine yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda finansal açıdan Türk konaklama hizmetleri ve yiyecek içecek hizmetleri alt sektörlerinin en kapsamlı ve en geniş işletme katılımlı TCMB sektör bilançoları üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmanın Covid-19 salgınının Türk konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinin finansal performansı üzerindeki etkisini ölçek bazında ortaya koymasına bağlamında literatüre katkı sağlayacağı mit edilmektedir.

3. Yöntem

3.1. Veri Kaynakları

Araştırmada Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından yayımlanan sektör bilançolarından yararlanılmıştır. Sektör bilançoları, 1990 yılından itibaren Türkiye'deki reel sektörü oluşturan alt sektörlerdeki işletmelerin faaliyet sonuçları ile finansal performansı hakkında kamuoyuna kapsamlı ve düzenli bilgi sunmak amacıyla yayımlanmaktadır. Sektör bilançoları hazırlanırken alt sektörlerdeki işletmelerin gönüllülük esasına göre göre paylaştıkları finansal tablolar konsolide edilerek sektöre ait bilanço ve gelir tablosu oluşturulmaktadır. Bununla birlikte veri sayısının yeterli olduğu sektörlerde işletmeler Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayımlanan küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) tanım, nitelik ve sınıflandırılmasındaki kriterlere göre sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla hem genel hem de ölçek bazında alt sektörlerdeki işletmelerin faaliyet ve finansal performansları hakkında bilgiler edinilebilmektedir.

Araştırmada ulaşılmak istenen amaçlar doğrultusunda TCMB tarafından Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından güncellenen ekonomik faaliyet sınıflamasına NACE Rev.2 'ye göre oluşturulan I-55 kodlu Konaklama Hizmetleri alt sektörü ile I-56 kodlu Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri alt sektöründeki mikro, küçük, orta ve büyük işletmelerin 2019 ve 2020 yıllarına ait konsolide bilanço ve gelir tablolarından elde edilen finansal veriler kullanılmıştır (TCMB, 2021). Tablo 2'de analiz kapsamındaki Konaklama Hizmetleri Alt Sektörü ile Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri Alt Sektöründeki işletme sayıları ölçek bazında sunulmuştur. Tablo 2 incelendiğinde konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinden finansal verilerin elde edilme güçlüğü de göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de her iki sektör açısından en geniş kapsamlı finansal veri setinin sektör bilançoları tarafından sunulduğu söylenebilir.

Tablo 2: Alt Sektörlerdeki İşletme Sayıları

	Konaklama Hizmetleri Alt Sektörü	Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri Alt Sektörü
Mikro	8739	27125
Küçük	2251	7237
Orta	667	889
Büyük	158	117

3.2. Analiz Yöntemi

Araştırmada konaklama hizmetleri alt sektörü ile yiyecek ve içecek hizmetleri alt sektöründeki işletmelerin 2019 ve 2020 yıllarına ait ve ölçek temelinde konsolide edilen bilanço ve gelir tabloları üzerinde oran analizi gerçekleştirilmiştir. Oran analizi işletmelerin finansal durumunu, finansal yönden gelişimini ve faaliyet sonuçlarını belirleyip finansal açıdan güçlü ve zayıf yönleri saptamak amacıyla ilgili finansal tablo kalemlerinin birbirine bölünmesi suretiyle gerçekleştirilen bir finansal analiz tekniğidir (Aydın, Başar ve Çoşkun, 2017). Oran analizi kapsamında 2019 yılı, Covid-19 salgını öncesi dönem buna karşın 2020 yılı, Covid-19 salgınının başladığı dönem olarak alınmış ve her iki yıla ait alt sektörler için sektör bilançoları üzerinden likidite, finansal yapı, faaliyet ve karlılık oranları hesaplanmıştır. Hesaplanan oranlar ölçek temelinde ve 2019-2020 yılları açısından karşılaştırılarak salgının her iki alt sektördeki işletmelerin finansal performansına etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tablo 3'de oran analizi kapsamında hesaplanan 12 adet finansal oranla ilgili bilgiler sunulmuştur.

Tablo 3: Analiz Sürecindeki Finansal Oranlar

Likidite Oranları		
Finansal Oran Adı	Hesaplanma Şekli	Hesaplanma Amacı
Cari Oran	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	İşletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini ve çalışma sermayesi yeterliliğini ölçmek.
Asit-Test Oranı	(Dönen Varlıklar – Stoklar) / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	İşletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmede stoklara olan duyarlılığını ölçmek.
Nakit Oran	(Hazır Değerler + Menkul Kıymetler) / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	İşletmenin sahip olduğu nakit ve benzeri varlıklarla kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirme düzeyini ölçmek.
Finansal Yapı Oranları		
Finansal Oran Adı	Hesaplanma Şekli	Hesaplanma Amacı
Kaldıraç Oranı	Toplam Yabancı Kaynaklar / Toplam Varlık (Kaynak)	İşletme finansmanında yabancı kaynak kullanımını ölçerek finansal riski saptamak.
Kısa Vadeli Kaldıraç Oranı	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar / Toplam Varlık (Kaynak)	İşletme finansmanında kısa vadeli yabancı kaynak kullanımını ölçmek.
Uzun Vadeli Kaldıraç Oranı	Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Toplam Varlık (Kaynak)	İşletme finansmanında uzun vadeli yabancı kaynak kullanımını ölçmek.
Faaliyet Oranları		
Finansal Oran Adı	Hesaplanma Şekli	Hesaplanma Amacı
Stok Devir Hızı	Satışların Maliyeti / Stoklar	İşletmenin stok yönetiminin etkinliğini belirlemek.
Alacak Devir Hızı	Net Satışlar / Ticari Alacaklar	İşletmenin alacak yönetiminin etkinliğini belirlemek.
Aktif Devir Hızı	Net Satışlar / Aktif (Varlık) Toplamı	İşletmenin varlık yönetiminin etkinliğini belirlemek.
Karlılık Oranları		
Finansal Oran Adı	Hesaplanma Şekli	Hesaplanma Amacı
Aktif Karlılık Oranı	Net Kar / Aktif Toplamı	İşletmenin sahip olduğu varlıkları üzerinden elde ettiği karlılığı ölçmek.
Öz Kaynak Karlılık Oranı	Net Kar / Öz Kaynaklar	İşletmenin öz kaynakları üzerinden elde ettiği karlılığı ölçmek.
Net Kar Marjı	Net Kar / Net Satışlar	İşletmenin her bir para birimlik satışı üzerinden elde ettiği karlılığı ölçmek.

Kaynak: (Aydın, Başar ve Çoşkun, 2017; Ceylan ve Korkmaz, 2018; Tokaç, 2012; Toroslu ve Durmuş, 2016).

4. Bulgular

Bu bölümde 2019 ve 2020 yıllarına ait finansal tablolar üzerinden gerçekleştirilen oran analizinden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Öncelikle konaklama hizmetleri alt sektöründeki işletmelerin oran analizi bulguları, daha sonra yiyecek ve içecek hizmetleri alt sektöründeki işletmelerin oran analizi bulguları ölçek temelinde açıklanmaktadır. Tablo 4’de konaklama hizmetleri alt sektöründeki mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli konaklama işletmelerinin oran analizi bulguları sunulmaktadır.

Tablo 4: Konaklama Hizmetleri Alt Sektörünün Oran Analizi Bulguları

Likidite Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Cari Oran	0,5854	0,8396	0,8558	1,0373	0,5924	0,921	0,765	1,053	1,2%	9,7%	-10,6%	1,5%
Asit-Test Oranı	0,4585	0,6579	0,6983	0,8125	0,4701	0,682	0,631	0,835	2,5%	3,7%	-9,7%	2,8%
Nakit Oran	0,1119	0,2084	0,2185	0,2674	0,1116	0,223	0,207	0,255	-0,3%	6,8%	-5,2%	-4,6%
Finansal Yapı Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Kaldıraç Oranı	0,8447	0,6938	0,8167	0,8495	0,7735	0,753	0,916	0,993	-8,4%	8,6%	12,1%	16,9%
Kısa Vadeli Kaldıraç Oranı	0,4929	0,4009	0,3384	0,3163	0,4674	0,387	0,367	0,331	-5,2%	-3,4%	8,4%	4,7%
Uzun Vadeli Kaldıraç Oranı	0,3518	0,2929	0,4783	0,5332	0,3061	0,366	0,549	0,661	-13,0%	24,9%	14,8%	24,1%
Faaliyet Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Stok Devir Hızı	1,2462	3,4808	4,7947	3,6015	0,9923	1,635	2,4676	1,921	-20,4%	-53,0%	-48,5%	-46,7%
Alacak Devir Hızı	1,5059	5,6232	5,7205	4,3829	1,0750	3,076	2,5823	1,894	-28,6%	-45,3%	-54,9%	-56,8%
Aktif Devir Hızı	0,1146	0,3651	0,3992	0,4243	0,0753	0,196	0,1595	0,186	-34,3%	-46,3%	-60,0%	-56,2%
Karlılık Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Aktif Karlılığı	-0,0104	0,0063	0,0228	0,0279	-0,0364	-0,051	-0,1207	-0,149	248,7%	-905,5%	-628,7%	-634,6%
Öz Kaynak Karlılığı	-0,0672	0,0206	0,1245	0,1854	-0,1606	-0,206	-1,4292	-20,475	139,0%	-1099,7%	-1248,0%	-11145,3%
Net Kar Marjı	-0,0911	0,0173	0,0572	0,0657	-0,4834	-0,259	-0,7565	-0,802	430,8%	-1598,9%	-1423,4%	-1319,6%

Tablo 4 incelendiğinde konaklama işletmelerinin likidite oranlarından cari ve asit-test oranlarının her iki yıl içinde kabul edilen standartların (cari oran için 1,5-2, asit-test oranı için 1) altında olduğu ve bu iki oran özelinde konaklama işletmelerinin çalışma sermayesi noksanı içinde oldukları ve kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirme güçlerinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Nakit oran açısından ise küçük, orta ve büyük ölçekli konaklama işletmelerinin kabul edilen standart değer (0,20) üzerinde nakit orana sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda mikro ölçekli konaklama işletmeleri dışındaki işletmelerde nakit yönetimine dikkat edildiği söylenebilir. 2019 ve 2020 yılları açısından likidite oranlarında hesaplanan değişimler incelendiğinde küçük ölçekli konaklama işletmelerinde hesaplanan üç likidite oranının salgının başladığı dönem olan 2020 yılında artış gösterdiği, buna karşın orta ölçekli konaklama işletmelerinde ise düşüş gösterdiği gözlemlenmektedir. Mikro ve büyük ölçekli konaklama işletmelerinde ise nakit oranın düştüğü buna karşın cari ve asit-test oranlarının yükseldiği ifade edilebilir. Likidite oran bulguları genel olarak değerlendirildiğinde Covid-19 salgınının, başlangıç yılı olan 2020 yılında konaklama işletmelerinin kısa vadeli borç ödeme gücünde çok büyük bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Tablo 4’de sunulan finansal yapı oranları incelendiğinde konaklama işletmelerinin ölçek durumları fark etmeksizin yabancı kaynak kullanımının çok yüksek

olduğu ve bu bağlamda finansal risk düzeyinin fazla olduğu gözlemlenmektedir. Yabancı kaynak kullanımında ise mikro ve küçük ölçekli işletmelerde daha fazla kısa vadeli yabancı kaynak kullanımı buna karşın orta ve büyük ölçekli işletmelerin ise uzun vadeli yabancı kaynak kullanımının olduğu görülmektedir. 2019 ve 2020 yılları açısından finansal yapı oranlarında hesaplanan değişimler incelendiğinde mikro ölçekli konaklama işletmelerinde yabancı kaynak kullanım düzeyinin azaldığı buna karşın küçük, orta ve büyük ölçekli konaklama işletmelerinde yabancı kaynak kullanım düzeyinin arttığı ve daha çok uzun vadeli yabancı kaynak kullanım düzeyinin yükseldiği ifade edilebilir. Finansal yapı oran bulguları genel olarak değerlendirildiğinde Covid-19 salgınının başlamasının mikro ölçekli konaklama işletmeleri dışındaki konaklama işletmelerinde yabancı kaynak ve özellikle uzun vadeli yabancı kaynak kullanımına neden olduğu söylenebilir.

Tablo 4'te sunulan faaliyet oranları incelendiğinde stok devir hızı açısından en etkin stok yönetimini orta ölçekli konaklama işletmelerinin buna karşın en başarısız stok yönetimini ise mikro ölçekli konaklama işletmelerinin gerçekleştirdiği görülmektedir. Alacak devir hızı oranı açısından 2019 yılında orta ölçekli, 2020 yılında ise küçük ölçekli konaklama işletmelerinin en başarılı performansı gösterdiği gözlemlenmektedir. Aktif devir hızı açısından ise konaklama işletmelerinin varlık yönetim etkinliğinin başarılı olmadığı ve ölçek büyüdükçe varlık kullanım etkinliğinin arttığı görülmektedir. 2019 ve 2020 yılları açısından faaliyet oranlarında hesaplanan değişimler incelendiğinde bütün oranların önemli ölçüde azaldığı gözlenmektedir. Faaliyet oran bulguları genel olarak değerlendirildiğinde Covid-19 salgınının konaklama işletmelerinin stok, alacak ve aktif kullanım etkinliklerini azalttığı söylenebilir.

Tablo 4'de sunulan karlılık oranları incelendiğinde 2019 yılında mikro ölçekli konaklama işletmelerinin karlılık oranlarının negatif buna karşın küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerde karlılık oranlarının pozitif ancak çok yüksek olmadığı gözlemlenmektedir. 2019 yılında net kâr marjı, aktif ve öz sermaye karlılığı açısından en başarılı grubun büyük ölçekli konaklama işletmeleri olduğu ve ölçek büyüklüğü arttıkça karlılığın arttığı söylenebilir. 2020 yılında ise konaklama işletmelerinde bütün ölçek gruplarında zarar oluştuğu ve karlılık oranlarının tamamının negatif gerçekleştiği ifade edilebilir. 2019 ve 2020 yılları açısından karlılık oranlarında hesaplanan değişimler incelendiğinde küçük, orta ve büyük ölçekli konaklama işletmelerde karlılık oranlarının düştüğü, mikro ölçekli konaklama işletmelerinde ise zararın arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda salgının başlamasının konaklama işletmelerinin karlılık performansını son derece olumsuz etkilediği söylenebilir. Net kâr marjı ve aktif karlılığı açısından en olumsuz etkilenenlerin küçük ölçekli konaklama işletmeleri, öz sermaye karlılığı açısından en fazla olumsuz etkilenenlerin ise büyük ölçekli konaklama işletmeleri olduğu saptanmıştır.

Tablo 5'de ise yiyecek ve içecek hizmetleri alt sektöründeki mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli konaklama işletmelerinin oran analizi bulguları sunulmaktadır. Tablo 5 incelendiğinde konaklama işletmelerinde olduğu gibi yiyecek-içecek işletmelerinde de likidite oranlarından cari ve asit-test oranlarının her iki yıl içinde kabul edilen standartların (cari oran için 1,5-2, asit-test oranı için 1) altında olduğu ve bu iki oran özelinde yiyecek-içecek işletmelerinin çalışma sermayesi noksanı içinde oldukları ve kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirme güçlerinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Nakit oran açısından ise sadece büyük ölçekli yiyecek-içecek işletmelerinin kabul edilen standart değer (0,20) üzerinde nakit orana sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda sadece büyük ölçekli yiyecek-içecek işletmelerinde nakit yönetimine dikkat edildiği söylenebilir.

Tablo 5: Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Alt Sektörünün Oran Analizi Bulguları

Likidite Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Cari Oran	0,8357	0,8801	0,9582	1,0606	0,8019	0,940	1,011	1,114	-4,0%	6,9%	5,5%	5,1%
Asit-Test Oranı	0,4953	0,4894	0,5899	0,8311	0,4950	0,573	0,690	0,885	-0,1%	17,0%	17,0%	6,4%
Nakit Oran	0,1376	0,1316	0,1386	0,2396	0,1382	0,146	0,158	0,272	0,5%	11,0%	14,3%	13,6%
Finansal Yapı Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Kaldıraç Oranı	0,9394	0,8772	0,8370	0,6429	0,9698	0,854	0,816	0,683	3,2%	-2,6%	-2,6%	6,3%
Kısa Vadeli Kaldıraç Oranı	0,8012	0,7082	0,6290	0,4667	0,8074	0,667	0,592	0,444	0,8%	-5,8%	-5,8%	-4,9%
Uzun Vadeli Kaldıraç Oranı	0,1382	0,1689	0,2079	0,1762	0,1623	0,187	0,223	0,240	17,5%	10,6%	7,3%	36,1%
Faaliyet Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Stok Devir Hızı	2,2860	3,9048	6,0226	14,711	2,0670	3,749	5,7969	11,867	-9,6%	-4,0%	-3,7%	-19,3%
Alacak Devir Hızı	4,8420	8,5976	8,8460	10,746	4,1571	6,707	6,5438	8,582	-14,1%	-22,0%	-26,0%	-20,1%
Aktif Devir Hızı	0,7870	1,3223	1,6382	2,042	0,6311	1,099	1,2747	1,503	-19,8%	-16,9%	-22,2%	-26,4%
Karlılık Oranları	2019				2020				2019-2020 Yüzde Değişimi			
	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük	Mikro	Küçük	Orta	Büyük
Aktif Karlılığı	-0,0308	-0,0197	-0,0144	0,056	-0,0383	-0,025	-0,0256	-0,040	24,5%	28,6%	77,1%	-172,9%
Öz Kaynak Karlılığı	-0,5080	-0,1601	-0,0886	0,155	-1,2676	-0,173	-0,1387	-0,128	149,5%	8,2%	56,6%	-182,3%
Net Kar Marjı	-0,0391	-0,0149	-0,0088	0,027	-0,0607	-0,023	-0,0201	-0,027	55,3%	54,7%	127,6%	-199,1%

2019 ve 2020 yılları açısından likidite oranlarında hesaplanan değişimler incelendiğinde küçük, orta ve büyük ölçekli yiyecek-içecek işletmelerinde hesaplanan üç likidite oranının salgının başladığı ve etkisini hissettirdiği dönem olan 2020 yılında artış gösterdiği, buna karşın mikro ölçekli yiyecek-içecek işletmelerinde ise cari oran ve asit-test oranının düşüş gösterdiği gözlemlenmektedir. Likidite oran bulguları genel olarak değerlendirildiğinde Covid-19 salgınının ilk yılında küçük, orta ve büyük ölçekli yiyecek-içecek işletmelerinin özellikle asit-test ve nakit oran açısından küçük de olsa bir iyileşme olduğu ancak bütün ölçeklerde kısa vadeli borç ödeme gücünde çok büyük bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Tablo 5'de sunulan finansal yapı oranları incelendiğinde yiyecek-içecek işletmelerinde yabancı kaynak kullanımının yüksek olduğu ve ölçek büyüklüğü azaldıkça yabancı kaynak kullanımının arttığı ve bu bağlamda finansal risk düzeyinin yükseldiği gözlemlenmektedir. Yabancı kaynak kullanımında ise bütün işletmelerde daha fazla kısa vadeli yabancı kaynak kullanımının olduğu görülmektedir. 2019 ve 2020 yılları açısından finansal yapı oranlarında hesaplanan değişimler incelendiğinde küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmelerinde yabancı kaynak kullanım düzeyinin azaldığı buna karşın mikro ve büyük ölçekli yiyecek-içecek işletmelerinde yabancı kaynak kullanım düzeyinin arttığı ifade edilebilir. Ayrıca uzun vadeli yabancı kaynak kullanım düzeyinin yükseldiği gözlemlenmektedir. Finansal yapı oran bulguları genel olarak değerlendirildiğinde Covid-19 salgınının başlamasıyla bütün yiyecek-içecek işletmelerinde özellikle uzun vadeli yabancı kaynak kullanımının arttığı söylenebilir.

Tablo 5'de sunulan faaliyet oranları incelendiğinde stok, alacak ve aktif devir hızı oranlarının yiyecek-içecek işletmelerinde ölçek büyüdükçe yükseldiği görülmektedir. 2019 ve 2020 yılları açısından faaliyet oranlarında hesaplanan değişimler

incelendiğinde bütün oranların ölçek büyüklüğü fark etmeksizin yiyecek-içecek işletmelerinde düştüğü gözlenmektedir. Faaliyet oran bulguları genel olarak değerlendirildiğinde Covid-19 salgınının başladığı 2020 yılında yiyecek-içecek işletmelerinin stok, alacak ve aktif kullanım etkinliklerinin azaldığı söylenebilir.

Tablo 5'de sunulan karlılık oranları incelendiğinde 2019 yılında mikro, küçük ve orta ölçekli yiyecek-çecek işletmelerinde karlılık oranlarının negatif buna karşın büyük işletmelerde karlılık oranlarının pozitif olduğu gözlemlenmektedir. 2020 yılında ise yiyecek-çecek işletmelerinde bütün ölçek gruplarında zarar olduğu ve karlılık oranlarının tamamının negatif gerçekleştiği ifade edilebilir. 2019 ve 2020 yılları açısından karlılık oranlarında hesaplanan değişimler incelendiğinde mikro, küçük ve orta ölçekli yiyecek-çecek işletmelerinde zararın arttığı, büyük ölçekli yiyecek-çecek işletmelerinde ise karlılık oranlarının negatife dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bu bağlamda salgının etkisini gösterdiği ilk yıl olan 2020 yılında yiyecek-çecek işletmelerinin karlılık performansının son derece olumsuz etkilendiği söylenebilir. Net kâr marjı, aktif karlılığı ve öz sermaye karlılığı açısından en olumsuz etkilenenlerin ise büyük ölçekli yiyecek-çecek işletmeleri olduğu saptanmıştır.

5. Sonuç

2019 yılının aralık ayı sonunda ortaya çıkan ve kısa süre içinde küresel bir salgına dönüşen Covid-19 salgını, dünya genelinde sosyo-ekonomik dengeleri ve sektörleri etkilemiştir. Küresel ölçekte dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden birisi olan turizm sektörü de salgın sürecinde ve salgının devamında son derece olumsuz etkilenmiş ve bu sektördeki hem arz hem de talep yapısını bozmuştur. Bu olumsuz etkilerin 2025 yılına kadar devam edeceği düşünülmektedir. Bozulan üretim hacmi, ticari ilişkiler ve tedarik sorunları bütün dünya ekonomisinde telafisi imkânsız sorunlar yaratmış ve bu sorunlar salgın sürecinin hızı yavaşlasa da küresel ölçekte emtia fiyatlarının artmasına ve yüksek enflasyona neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ve döviz açığı veren ülkeler açısından turizm sektörünün önemi bu süreçte bir kez daha anlaşılmuştur. Salgın nedeniyle yaşanan daralmanın hem turizm sektörünü makro düzeyde hem de sektördeki işletmeleri de olumsuz etkilediği gerçekleştirilen araştırmalarda ifade edilmektedir.

Bu araştırmada Covid-19 salgınının Türkiye'deki konaklama ve yiyecek-çecek işletmeleri üzerindeki etkisi ölçek temelinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda TCMB tarafından yayımlanan konaklama hizmetleri alt sektörü ile yiyecek ve içecek hizmetleri alt sektöründeki işletmelerin 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin ölçek bazındaki sektör bilançoları üzerinde oran analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz neticesinde hem konaklama hem de yiyecek-çecek işletmelerinde likidite performansının zayıf olduğu ve salgının başladığı 2020 yılında her iki alt sektördeki işletmelerin kısa vadeli borç ödeme gücünde olumlu veya olumsuz şekilde çok önemli bir değişim yaratmadığı görülmüştür. Bu kapsamda her iki alt sektördeki işletmelere dönen varlık kompozisyonuna dikkat etmeleri ve risk ve getiri beklentileri doğrultusunda en uygun nakit, stok ve alacak yatırımlarını gerçekleştirmeleri önerilebilir. Bununla beraber dönen varlık yatırımlarının finansmanında kısa vadeli yabancı kaynak kullanımının biraz azaltılmasının likidite riskini de azaltacağı düşünülmektedir. Gelecek dönemlerde de yeni sağlık, ekonomik ve politik krizlerin ortaya çıkma olasılığına karşın özellikle işletmelerin nakitte kalmalarının ve döviz cinsinden nakit düzeylerini güçlendirmelerinin de faydalı olacağı düşünülmektedir.

Finansal yapı oranları açısından hem konaklama hem de yiyecek-çecek işletmelerinde yabancı kaynak kullanımının oldukça yüksek olduğu ve bu bağlamda

finansal risk düzeyinin de son derece yüksek olduğu belirlenmiştir. Finansal kaldıraçtan yararlanmanın satışların istikrarlı olması durumunda öz sermaye karlılığını artırması açısından faydalı bir strateji olduğu söylenebilir. Ancak turizm sektörü gibi risk ve belirsizliğin yüksek ve talebin son derece esnek olduğu bir sektörde yabancı kaynak kullanımının daha dengeli olması son derece önemlidir. Yabancı kaynak kullanımının vade yapısı incelendiğinde konaklama işletmelerinde daha çok uzun vadeli yiyecek-içecek işletmelerinde ise kısa vadeli yabancı kaynak kullanıldığı görülmektedir. Bu durumun aktif yapısından ve konaklama işletmelerinin aktif büyüklüklerini teminat göstererek daha kolay uzun vadeli yabancı kaynak bulabilmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Salgının başlamasıyla birlikte hem konaklama hem de yiyecek-içecek işletmelerinde genel olarak uzun vadeli yabancı kaynaklarda bir artış olduğu belirlenmiştir. Bu durumun da özellikle salgın sürecinde satışları durma noktasına gelen bu işletmelerin kısa vadeli borçlarını ertelemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun vadesi gelen ancak ödenemeyen banka kredi borçlarının takip süresini 2021 yılının Eylül ayının sonuna kadar uzatmasının da bu sonucun oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak salgınla birlikte ekonomik anlamda özellikle kur riski ve enflasyondaki yükselişe bağlı olarak işletmelerin kredi geri ödemelerinde yine zorluklarla karşılaşabilecekleri düşünülmektedir.

Faaliyet oranları açısından ise Covid-19 salgınının her iki alt sektördeki işletmelerin tümünde olumsuz etki yarattığı ve stok ve alacak yönetimi ile varlık yönetim performansının önemli düzeyde düştüğu saptanmıştır. Bu durumun salgının genişlemesiyle birlikte işletmelerin satışlarının durması veya çok azalması nedeniyle stoklarını satışa dönüştürememeleri, mevcut alacaklarını ekonomik daralma nedeniyle tahsilde güçlük yaşamaları ve ilave gerçekleştirdikleri satışları da genel olarak kredili yapmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda özellikle etkin bir stok ve alacak yönetiminin hem bağlanan fon miktarı hem de bağlanan bu fon miktarının finansmanı açısından talepteki dalgalanmalar, fiyatlardaki artışlar dikkate alınarak gerçekleştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Karlılık oranları açısından ise hem konaklama hem de yiyecek-içecek işletmelerinde performansın zaten salgın öncesinde çok iyi durumda olmadığı salgının hissedildiği ilk yıl olan 2020 yılında ise karlılık performansının daha da kötüleştii ve zararın oluştuğu saptanmıştır. Bu durumun satış cirolarının, maliyet ve giderlere göre daha düşük gerçekleşmesinden bununla birlikte varlıkların etkin kullanımında sorunların bulunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu açıdan işletmelerin başta üretim sürecindeki değişken giderlerini (personel, enerji, hammadde gibi) olabildiğince azaltmaları, sabit giderlerine (özellikle finansman giderleri gibi) ise ilave bir sabit gider daha eklememeleri önerilebilir. Bu açıdan aktif büyüklüğünün azaltılmasıyla âtil varlıkların satılması veya elden çıkarılması önemli faydalar sağlayabilir. Bu süreçte ölçülebilir riskler olan likidite, kur ve faiz risklerinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Risk yönetiminde proaktif olunmasının ve işletme bünyelerinde risk yönetimi ve riskin erken saptanması komitelerinin kurulmasının da önemli olacağı düşünülmektedir.

Covid-19'un, 2020 yılının mart ayında küresel bir salgın olarak kabul edilmesiyle birlikte salgının her açıdan etkilerini belirlemeye yönelik olarak araştırmaların hız kazandığı görülmektedir. 2020 yılındaki gerçekleştirilen araştırmalarda henüz sonuçlar görülemediği için tahmin ve beklentileri içeren sonuçlara ulaşıldığı, 2021 yılında ise gerçekleştirilen araştırmalarda 2020 yılındaki veriler üzerinden analizler gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Turizm sektöründeki işletmeler üzerine gerçekleştirilen Rababah vd. (2020), Sheel (2020), Kutay ve Tektüfekçi (2021),

Özdemir ve Akçakanat (2021) ve Çalış, Küçükgergerli ve Sarıdoğan (2021) araştırmalarında elde edilen sonuçlarla bu araştırmada elde edilen sonuçlar benzerlik göstermektedir. Ancak diğer araştırmalarda genel olarak borsada işlem gören kısıtlı sayıdaki turizm şirketleri incelenmiştir. Bu araştırmada ise borsada işlem görmeyen işletmelerinde olduğu en geniş finansal veri üzerinde analizler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen sonuçların ve sunulan önerilerin hem literatüre hem de sektördeki yatırımcı ve yöneticilere katkı sağlaması ümit edilmektedir. Gelecek araştırmalarda turizm sektörünün diğer alt sektörleri olan ulaştırma ve eğlence sektörlerinde de salgının etkileri 2021 ve 2022 yıllarını da kapsayacak şekilde araştırılabilir. Ayrıca uluslararası bağlamda ülke karşılaştırmalarının da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

6. Kaynakça

- Acar, Y. (2020), "Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi", *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), ss. 7-21. DOI: 10.32572/guntad.703410.
- Aydın, N., Başar, M. ve Çoşkun, M. (2017), *Finansal Yönetim*, Yenilenmiş 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. ve İlal, N. (2020), "Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6 (1), ss. 125-139. DOI: 10.24289/ijsser.728121.
- Canlı, S. N. Ö. ve Özdemir, M. (2021), "Covid-19 Pandemisinin Finansal Etkilerinin Belirlenmesi: Türkiye Havayolu Sektörü Üzerine Bir Uygulama", *Third Sector Social Economic Review*, 56(2), ss. 657-681.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2018), *Finansal Yönetim Temel Konular*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Chen, M. H., Demir, E., García-Gómez, C. D. ve Zaremba, A. (2020), "The Impact of Policy Responses to COVID-19 on US Travel and Leisure Companies", *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 1(1), ss.100003.
- Çakır, P. ve Barakazı, M. (2020), "Koronavirüs Sürecinin Turizm Sektörüne Etkisi ve Salgına Karşı Alınan Tedbirler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), ss. 313-332. DOI: 10.18037/ausbd.801802
- Çalış, Y.E., Küçükgergerli, N. ve Sarıdoğan, A. (2021), "Covid 19 Pandemisinin Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı'nın Finansal Performansına Etkileri İçin Bir Analiz", *"Mali Çözüm Dergisi"*, 31(166), ss. 43-65.
- Demir, M., Günaydın, Y. ve Demir, Ş. Ş. (2020), "Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Turizm Üzerindeki Öncülleri, Etkileri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), ss.80-107. DOI: 10.24289/ijsser.734263
- García-Gómez, C. D., Demir, E., Díez-Esteban, J. M. ve Bilan, Y. (2021), "The Impact of COVID-19 Outbreak on Hotels' Value Compared to Previous Diseases: The Role of ALFO Strategy", *Heliyon*, 7(8), ss. e07836.
- Karadeniz, E., Beyaz, F. S., Ünlübulduk, S. N. ve Kayhan, E. (2020), "Covid-19 Salgınının Turizm Sektörüne Etkilerinin ve Uygulanan Stratejilerin Değerlendirilmesi: Otel Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), ss. 3116–3136.
- Kılıç, Y. (2020), "Borsa İstanbul'da Covid-19 (Koronavirüs) Etkisi", *Journal of Emerging Economies and Policy*, 5(1), ss. 66-77.
- Kıvılcım, B. (2020), "Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri", *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4 (1), ss.17-27. DOI: 10.46452/baksoder.727208
- Kutay, N. ve Tektüfekçi, F. (2021), "Covid-19 Salgın Sürecinde Borsa İstanbul Turizm Endeksi İşletmeleri Finansal Tabloları ve Bağımsız Denetçi Raporları Üzerinde

- Etkinin Bütüncül Yaklaşımla İncelenmesi”, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, Special Issue of Commemoration of Professor Özlem İpekğıl Doğan, ss. 73-97. DOI: 10.30625/ijctr.955217
- Napierała T, Napierała K, ve Burski R. (2020), “Impact of Geographic Distribution of COVID-19 Cases on Hotels’ Performances: Case of Polish Cities”, *Sustainability*, 12(11), ss. 4697. DOI: 10.3390/su12114697
- Özcan, M. (2021), “COVID 19 Pandemisinin Turizm ve Ulaştırma İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisi”, *OPUS International Journal of Society Researches, Pandemi Special Issue*, ss. 3542-3567. DOI: 10.26466/opus.879224
- Özdemir, Ü. O. ve Akçakanat, Ü. Ö. (2021), “Covid-19 Pandemisinin Turizm ve Havayolu Sektörlerine Mali Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Mali Çözüm Dergisi*, 31, ss.89-120.
- Rababah, A., Al-Haddad, L., Sial, M. S., Chunmei, Z. ve Cherian, J. (2020), “Analyzing the Effects of COVID-19 Pandemic on the Financial Performance of Chinese Listed Companies”, *Journal of Public Affairs*, 20 (4), ss. e2440. DOI: 10.1002/pa.2440.
- Sheel, A. (2020), “Hotel Industry Performance in 2019-2020, COVID-19 Impact, and the JHFM Index”, *Journal of Hospitality Financial Management*, 28 (2), ss. 80-83.
- Song, H. J., Yeon, J. Ve Lee, S. (2021), “Impact of the COVID-19 Pandemic: Evidence from the US Restaurant Industry”, *International Journal of Hospitality Management*, 92, ss. 102702. DOI: 10.1016/j.ijhm.2020.102702
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020), Turizm Gelirleri ve Giderleri”, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html> (12.10.2021).
- Tokaç, A. (2012), *Finansal Raporları Okuma Metodları*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Toroslu, V.M. ve Durmuş, N.C. (2016), *Finansal Tablolar Analizi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TCMB (2021), “Konaklama ve Yiyecek-İçecek Hizmeti Faaliyetleri Sektör Bilançoları”, <http://www3.tcmb.gov.tr/sector/#/tr/l/konaklama-ve-yiyecek-hizmeti-faaliyetleri> (12.10.2021).
- UNWTO (2021), “Covid-19 and Tourism”, <https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020> (08.09.2021).
- Zengin, D. ve Gönültaş, B. (2021), “Dünya ekonomisi salgının birinci yılında yaralarını sarmaya çalışıyor”. <https://www.aa.com.tr/tr/kategori-sayfasi-manset/dunya-ekonomisi-salginin-birinci-yilinda-yaralarini-sarmaya-calisiyor/2172443> (10.09.2021).